

Rejestr dóbr gminy wyznaniowej żydowskiej w Chełmży w 1931 roku (powiat toruński, województwo pomorskie)

*Mateusz Pielka
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
w Bydgoszczy*

Zamieszczony niżej rejestr dóbr należących do gminy żydowskiej w Chełmży stanowi wkład do popularyzacji historii wspólnot żydowskich na Pomorzu. Dokument, opublikowany w dosłownym brzmieniu, obrazuje sytuację majątkową kahału chełmżyńskiego niedługo przed jego ostateczną likwidacją i włączeniem do gminy żydowskiej w Toruniu (1932 r.)¹.

Po 1920 r. liczba członków wspólnoty malała w związku z emigracją do Niemiec powersalskich lub do innych krajów. Po żydowskich mieszkańcach miasta pozostawały grunty lub nieruchomości, które były sprzedawane władzom lub osobom prywatnym (głównie Polakom). Zła sytuacja finansowa Żydów chełmżyńskich na początku lat trzydziestych XX w. spowodowała niemożność dalszego samodzielnego utrzymywania gminy i jej własności. W związku z tym władze miejskie w Chełmży dokonały rejestru nieruchomości, oceny ich stanu technicznego, pomiarów oraz wyceny.

Tekst źródła poprzedza wstęp historyczny obrazujący przemiany urbanistyczne oraz społeczne w pierwszej dekadzie niepodległej Polski. Pod względem chronologicznym tekst obejmuje lata 1920-1931. Wykorzystane zostały źródła archiwalne charakterystyczne dla badań

---

¹ https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/c/314-chelmza/99-historia-spolecznosci/137160-historia-spolecznosci#footnote8_c9ow34b (wykorzystane: 22 luty 2018 r.).

problematyki lokalnej². Podstawową faktografię uzupełniono literaturą przedmiotu.

Wstęp

Miasto Chełmża (niem. Culmsee) od 1920 r. wchodziło w skład odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej (województwo pomorskie). Pod względem zajmowanego obszaru, jak i gęstości zaludnienia było zaliczane do miast średnich. Okres po I wojnie światowej okazał się dla miasteczka czasem wzmożonej urbanizacji. W latach 1921-1931 liczba budynków zwiększyła się z 423 do 572 (wzrost o 35%). Pod względem ludnościowym, w okresie dwudziestolecia międzywojennego, zmiany nie były znaczne. W 1921 r. liczba mieszkańców miasta wynosiła 10 684, a w 1939 r. 13 000. Różnica 2300 osób była wynikiem dodatniego przyrostu naturalnego na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX w.³

Pozytywne przemiany urbanistyczne Chełmży miały swój początek w 2. połowie XIX w. Nowe, zjednoczone państwo niemieckie po 1871 r. przeżywało okres prosperity. Wiązało się to z postępowaniem w zakresie inwestycji budowlanych w różnych częściach kraju, w tym w Prusach Zachodnich (ogólnie rzecz biorąc obszar Pomorza). Rezultatem rozwoju budownictwa było zwiększanie obszaru miejskiego kosztem terenów podmiejskich, na które często składały się łąki lub zabudowa nieregularna. Takie procesy rozwojowe występowały w Chełmży, Chojnicach,

---

² Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej: APT), Starostwo Powiatowe w Toruniu (dalej: SPT), Gmina żydowska w Chełmży 1920-1923, sygn. 643, raport sytuacyjny miesięczny 1924, sygn. 361, Sprawy żydowskie. Statystyka gmin żydowskich 1929, sygn. 352, Gmina żydowska w Chełmży 1930-1931, sygn. 351, Referat administracyjno-prawny. Gmina Żydowska w Chełmży 1931-1936, sygn. 341; Komenda Policji Państwowej na miasto Toruń, Kontrola Żydów, 1926-1927, 1931-1936, sygn. 55.

³ Z. Karpus, *Chełmża w dwudziestoleciu międzywojennym (1920-1939)*, [w:] *Dzieje Chełmży*, pod red. M. Wojciechowskiego, Chełmża 1994, s. 171-172. Na temat historii Chełmży zob. także: L. Belzyt, *Dzieje Chełmży w okresie międzywojennym (1920-1939)*, Toruń 2001.

Wejherowie, Wąbrzeźnie, Lubawie, Nowym Mieście Lubawskim, Brodnicy etc.⁴

Po 1920 r. polskie władze Chełmży kupowały od właścicieli prywatnych nowe ziemie, które oddawano pod budowę dróg, ulic oraz zabudowań mieszkalnych. W 1921 r. władze miejskie wytyczyły nową ulicę Polną na terenie, który odkupiły od Żyda Adolfa Henschla. Właściwie transakcja odbyła się między stroną polską a spadkobiercami wyżej wymienionego, który zmarł w Berlinie (byli to Albert Henschel oraz Zygmunt Schlesinger)⁵.

Do licznych zmian własnościowych dotyczących nieruchomości doszło po stopniowej emigracji Żydów, którzy byli zasymilowani z kulturą niemiecką i nie czuli związku z odrodzoną Polską. Inną przyczyną wyjazdów był szerzący się antysemityzm, który reprezentowała prasa polska, np. „Gazeta Chełmżyńska”, „Głos Pomorski” czy „Słowo Pomorskie”. Wymienione tytuły sympatyzowały lub oficjalnie wspierały politykę prawicy, m.in. Obozu Wielkiej Polski⁶.

Liczba ludności żydowskiej w województwie pomorskim nie była tak wysoka, jak na przykład w b. Kongresówce czy Galicji. W 1921 r. wynosiła ona 2927, a w roku 1931 – 3447. Liczebność Żydów znacznie się zwiększyła w roku 1938 na skutek reformy administracyjnej (powiększono województwo pomorskie) do 45 000⁷.

⁴ T. Krzemiński, *Codziennosc mniejszych miast Pomorza nadwiślańskiego końca XIX i pierwszych dziesięcioleci XX wieku. Zmiany warunków materialnych i przeobrażenia obyczajowości*, Warszawa 2017, s. 52-54.

⁵ P. Birecki, *Dzieje sztuki w Chełmży*, Chełmża 2001, s. 35.

⁶ P. Birecki, op. cit., s. 38. Na temat antysemityzmu w woj. pomorskim zob. M. Wojciechowski, *Antysemityzm na Pomorzu w okresie międzywojennym*, [w:] *Emancypacja, asymilacja, antysemityzm. Żydzi na Pomorzu w XIX i XX wieku: zbiór studiów*, pod red. Z. H. Nowaka, Toruń 1992; M. Wojciechowski, *Mniejszości narodowe w Toruniu w okresie międzywojennym (1920-1939)*, [w:] *Historia Torunia*, t. 3, cz. 2: *W czasach Polski Odrodzonej i okupacji niemieckiej (1920-1945)*, pod red. M. Biskupa, Toruń 2006, s. 2018; M. Pielka, *Antysemityzm w województwie pomorskim w latach 1920-1939 na przykładzie powiatu toruńskiego i okolic*, *Studia Zachodnie*, t. 18, 2016.

⁷ A. Wróbel, *Żydzi w Gdyni w latach 1926-1939*, Toruń 2013, s. 18. Jeszcze w okresie pruskim w 1900 r. w czterech rejencjach: poznańskiej, bydgoskiej, kwidzyńskiej i gdańskiej, mieszkało ogółem 49,1 tys. Żydów, czyli 1,3% wszystkich obywateli. Zob. P. Eberhardt, *Między Rosją a Niemcami. Przemiany narodowościowe w Europie Środkowo-Wschodniej w XX w.*, Warszawa 1996, s. 75.

W listopadzie 1921 r. starosta toruński pisał w sprawozdaniu do wojewody pomorskiego, że w Chełmży funkcjonuje wyznaniowa gmina żydowska składająca się z 26 rodzin (bez wymieniania pojedynczych członków rodzin). W gminie obowiązki religijne sprawował na stanowisku kantora Lange, który jednocześnie pracował jako nauczyciel w szkole niemieckiej. Wybory do rady gminy odbyły się 17 listopada 1920 r. i zostały zatwierdzone przez wojewodę pomorskiego. W skład rady weszli: Izydor Sternberg (przewodniczący), Edward Siedner, Henryk Wittenberg oraz Saly Levy. Przewodniczący został wybrany na sześćoletnią kadencję, pozostali na kadencje trzyletnie⁸.

W roku 1922 do gminy żydowskiej w Chełmży należało 58 osób⁹. W 1924 r. gmina liczyła już około 80 członków. Większość stanowili Żydzi przybyli ze wschodu (były zabór rosyjski). Zarząd gminy zmienił się w wyniku roszad personalnych. W skład rady gminy wchodził: dr Behr, dr Wolpe, dr Stein oraz kupiec Jabłoński. Reprezentantami gminy byli: Moszkiewicz (kupiec), Prochownik (kamasznik) oraz Bunk (krawiec). Sekretarzem gminy był Kerber. Zebrania zarządu gminy odbywały się przeważnie w mieszkaniach prywatnych dr. Behra i dr. Steina¹⁰.

Na temat stosunków wewnętrznych w gminie żydowskiej warto zacytować autora raportu: „Większość to Żydzi przybyli z byłego zaboru rosyjskiego. Z tego powodu konflikty (tarcia org.) między Żydami tutejszymi (tzn. niemieckimi) a przybyszami (Żydzi rosyjscy) z powodu przejęcia inicjatywy w zarządzie gminy, dominacji. Żydzi przybyli ze wschodu nienawidzą się z tutaj. Żydami, gdyż uważają ich za pangermanistów i konserwatystów, sami zaś uważają się za demokratów i nacjonalistów (syjonistów)”¹¹.

Widzimy tu zjawisko o szerszym zasięgu terytorialnym i społecznym. Między 1918 a 1930 r. w województwie pomorskim postępował odpływ zgermanizowanej ludności żydowskiej (można powiedzieć Niemców

---

⁸ APT, SPT, sygn. 643, k. 5-6. W niniejszym artykule informacje dotyczące żydowskiej gminy wyznaniowej w Chełmży są jedynie częściowe, niezbędne dla wybranego tematu. Ogólne opracowanie historii Żydów chełmżyńskich czeka jeszcze na swojego autora.

⁹ Ibid., k. 13.

¹⁰ APT, SPT, raport sytuacyjny miesięczny 1924, sygn. 361, k. 9.

¹¹ Ibid., k. 9.

wyznania mojżeszowego), a na ich miejsce przybywali Żydzi z biedniejszych ziem byłych zaborów – rosyjskiego i austriackiego. Żydzi pomorscy musieli w takiej sytuacji dzielić miejsce w gminie z tzw. Żydami polskimi. W nowej sytuacji często dochodziło do konfliktów, gdyż we wzajemnych relacjach pojawiało się zbyt wiele różnic. Żydzi, którzy przybyli na Pomorze, byli bardziej religijni, propolscy lub byli syjonistami, a do tego posługiwali się językiem polskim lub jidysz. Miejscowi Żydzi zaś uważali się za stojących wyżej kulturowo, a ich językiem codziennym był niemiecki. Dodatkowo często zarzucano im zapędy germanizacyjne i niełojalność wobec Polski¹².

Na początku lat dwudziestych XX w. podobna była sytuacja w wielu gminach żydowskich w województwie pomorskim, np. w Toruniu¹³. Nowo przybyli i miejscowi Żydzi żyli w separacji organizacyjnej. Dwie grupy kulturowo-językowe tworzyły własne organizacje społeczne, kulturalne, polityczne etc. Po 1920-1921 r. liczba zniemczonych Żydów stopniowo malała, a na ich miejsce przybywali Żydzi z innych dzielnic Polski. Przybysze nadawali nowe oblicze kulturalne i polityczne dawnym ośrodkom gminnym. Jedną z cech napływu Żydów ze wschodu i południa była jego nietrwałość i niejasne oblicze prawne. Ludność napływowa często traktowała Pomorze jak przystanek na drodze do zachodniej Europy, przez to nie była rejestrowana przez władze lokalne.

Liczba członków gminy żydowskiej w Chełmży malała, w 1929 r. wynosiła już tylko 32 osoby¹⁴. Tak niska liczba Żydów powodowała trudności formalne w wyborze nowego zarządu gminy. W dniu 17 października 1930 r. powołano zarząd w osobach: Abrahama Naftaniela (przewodniczący), Maksa Lichtensteina (zastępca przewodniczącego)

---

¹² APT, Komenda Policji Państwowej na miasto Toruń, Kontrola Żydów, 1926-1927, 1931-1936, sygn. 55, k. 2-3; E. Olczak, *Gmina wyznaniowa żydowska w Świecie w dwudziestoleciu międzywojennym*, Świecie 2012, s. 2. Do podobnych zjawisk dochodziło także w innych gminach żydowskich, które przed 1918 rokiem znajdowały się w granicach Niemiec, a których członkowie byli w wysokim stopniu zgermanizowani. Zob. m.in. E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe w Bydgoszczy w latach 1920-1939*, Toruń 1995, s. 70.

¹³ M. Pielka, *Ruch syjonistyczny w Polsce w latach 1918-1939 – przypadek Torunia*, *Studia Historyczne*, z. 1 (233), 2016.

¹⁴ APT, SPT, Sprawy żydowskie. Statystyka gmin żydowskich 1929, sygn. 352, k. 3.

oraz Leona Kaczyńskiego¹⁵. W listopadzie jednak władze miejskie w Chełmży ingerowały w skład osobowy zarządu gminy, odwołując Lichtensteina ze stanowiska zastępcy przewodniczącego i wprowadzając na jego miejsce niejakiego Lessmana¹⁶.

Władze polskie zauważyły na przełomie 1930/31 r., że zbyt mała liczba członków gminy chełmżyńskiej nie pozwala wybrać odpowiednio reprezentantów i członków zarządu tejże gminy. W myśl statutu gminy reprezentanci powinni mieć minimum 30 lat. Ponadto należało także wybrać trzech członków zarządu i ich zastępców, a w myśl § 41 statutu zarząd gminy wybierają reprezentanci¹⁷.

Liczba Żydów w Chełmży stale spadała. W lutym 1932 r. było zaledwie 15 członków wyznaniowej gminy żydowskiej. Pisali oni do starosty w Toruniu, że przy stale malejącej liczbie członków gminy znacznie pogorszyła się jej sytuacja materialna. Pojawiła się groźba braku funduszy na utrzymanie gminy i jej nieruchomości. Podkreślano również, że kilku członków gminy nie płaci składek, mimo że posiadają w Chełmży nieruchomości, a mieszkają w Niemczech. Członkowie gminy powoływali się na wyrok Najwyższego Sądu Administracyjnego w Warszawie, który orzekł, że obywatele polscy mieszkający za granicą są zobowiązani do płacenia podatków na rzecz swojej gminy w kraju¹⁸.

W związku z trudną sytuacją finansową gminy i stale malejącą liczbą członków, a także niemożnością wybrania władz gminnych, zarząd nad gminą w Chełmży przejął prezydent tego miasta (listopad 1932 r.)¹⁹.

W 1931 r. władze dokonały przeglądu i wyceny majątku gminy żydowskiej w Chełmży. Prawdopodobnie strona polska zdawała sobie sprawę, że jeśli gmina przestanie istnieć, to nieruchomości zostaną sprzedane, co było atrakcyjne z punktu widzenia samorządu miejskiego, jak i zainteresowanych osób prywatnych.

---

¹⁵ APT, SPT, Gmina żydowska w Chełmży 1930-1931, sygn. 351, k. 23.

¹⁶ Ibid., k. 25.

¹⁷ Ibid., k. 26.

¹⁸ APT, SPT, Referat administracyjno-prawny. Gmina Żydowska w Chełmży 1931-1936, sygn. 341, k. 17.

¹⁹ Ibid., k. 23.

Poniżej zaprezentowane źródło obrazuje spis dóbr należących do kahału chełmżyńskiego pod koniec 1931 r. Więcej na temat synagogi i cmentarza pisali T. Kawski²⁰ oraz M. Wołos²¹.

Archiwum Państwowe w Toruniu, Starostwo Powiatowe
w Toruniu, Gmina żydowska w Chełmży 1920-1923,
sygn. 643, k. 13-15

Miejski Urząd Bezpiecz.
Porządku Publicznego

Chełmża, dnia 30. III. 1931 r.

Do Pana Starosty Powiatu toruńskiego w Toruniu

Odnosnie do pisma tamt. z dnia 17/III 31. podaję co następuje:

Do punktu:

- a) Gmina żydowska w Chełmży.
- b) załączamy spis miejscowości, które należą do gminy żydowskiej w Chełmży.
- c) Gmina żydowska w Chełmży liczy członków 16.
- d) Gmina żydowska posiada w Chełmży następujące nieruchomości:
  1. Bożnicę, położoną przy ul. Hallera nr. 33, przedstawiającą wartość szacunkowo 35250 zł.
  2. Dom mieszkalny dla uprzętacza i kantora, położony przy ul. Hallera 34, wartości szacunkowo 54390 + 2316 zł.
  3. Cmentarz circa²² 2 morgi magd.²³, położony przy ul. 3 Maja.

²⁰ T. Kawski, *Inwentarze gmin żydowskich z Pomorza i Wielkopolski wschodniej w okresie międzywojennym (1918/20-1939)*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 1, 2006. Odnosnie do stanu finansowego gmin żydowskich w północnej i zachodniej Polsce w okresie międzywojennym zob. T. Kawski, *Żydowskie gminy wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno-administracyjne*, Bydgoszcz 2014.

²¹ M. Wołos, *Cmentarze żydowskie w woj. pomorskim w latach 1920-1939*, [w:] *Gminy wyznaniowe żydowskie w woj. pomorskim w okresie międzywojennym*, pod red. J. Szilinga, Toruń 1995.

²² Około, w przybliżeniu.

²³ Morga magdeburska była jednostką powierzchni używaną w rolnictwie. Była potocznym określeniem morgi pruskiej małej. 1 morga pruska mała równała się 0,2553 hektara.

4. Kostnicę na cmentarzu, wartości 2.000 zł.

5. Mobiljar²⁴ w bożnicy, jak ołtarz, ławki, lampy, ubiory liturgiczne, wielkie piece gazowe, dekoracje, srebrne lichtarze i inne wartościowe przedmioty, oraz wszelkie inne sprzęty, szacunkowa wartość 35.000 zł. do 40.000 zł.

Majątek gminy żydowskiej, zwłaszcza do punktu d) 1 i 2, szacowano przez budowniczego miejskiego, oszacowanie dołączamy.

Majątek objęty pod punktem 5. szacowano z urzędu, bowiem przewodniczący gminy żydowskiej nie był w stanie wartości tej określić.

Bronisław Kurzętkowski
Burmistrz

Wyciąg

Z statutu gminy żydowskiej §1.

Gmina żydowska obejmuje następujące obwody:

a) miasto Chełmża.

b) wioski położone w powiecie toruńskim:

Bielczyny, Biskupice, Brąchnowo, Chrapice²⁵, Nowa Chełmża, Liznowo, Folgowo, Grzywna, Kamionki Stare, Nowe Kamionki, Kończewice, Kowróż, Kiełbasin, Kowróżek, Nowy Dwór, Papowo, Pigża, Krystianowo, Skąpe, Smólniki, Witkowo, Brąchnówko, Browina, Dźwierzno, Kuczwały, Mirakowo, Grodno²⁶, Nawra, Izabelin²⁷, Bogusławki, Pluskowęsy, Obrąb²⁸, Zalesie, Przeczno, Dębiny, Łążyn, Łążynek, Łubianka, Siemoń, Rzęczkowo, Słomowo, Morczyny²⁹, Warszewice, Ostasze-

²⁴ Z języka niemieckiego „wyposażenie dotyczące mieszkania”.

²⁵ Wieś Chrapice w 1925 r. należała do powiatu toruńskiego. W latach 70. XX w. zanikła. Jej obszar został podzielony między wsie Dubielno oraz Skąpe. Zob. W. Rozynkowski, *Zarys dziejów gminy Papowo Biskupie*, Papowo Biskupie 1995; <http://lapidaria.wikidot.com/cmentarz-ewangelicki-skape-chrapice> (wykorzystane: 7 kwietnia 2018).

²⁶ Kolonia wsi Mirakowo.

²⁷ Obecnie część wsi Nawra w woj. kujawsko-pomorskim.

²⁸ Obrąb należał do dóbr ziemskich Pluskowęsy, zob. <http://nasze.kujawsko-pomorskie.pl/ciekawostki/miejscowosci/p/295-pluskowesy-gm-chelmza-pow-torunski.html> (wykorzystane 7 kwietnia 2018).

²⁹ Kolonia wsi Mirakowo.

wo, Wymiosło (?), Wytrębrowice, Wybcz, Wybczyk, Zajączkowo, Zelgno, Zęgwirt, Czernowo, Cichoradz, Gierkowo, Otowice, Bierzysłowo.

Oszacowanie

Bożnicy oraz willi żydowskiej w Chełmży ul. Hallera 32/33

I. Bożnica

Budynek masywny, usytuowany przy narożniku ul. Hallera i ul. Szewskiej, wykonany z surowca, dach kryty dachówką podwójnie. Wyposażenie wewnętrzne proste ze zwykłego tynku bez rzeźb, okna pojedyncze, zwykłe kościelne. Schody na chór dębowe jednobiegowe, chór drewniany, wyposażenie średnie, oświetlenie gazowe, ogrzewanie za pomocą 2 bogatych pieców gazowych. Stan budowy średni. Wiek budynku z braku planów przyjmuje się około 50 lat, zużycie – 50%.

Rozmiary 14,25 x 17,00 + 5,00 x 4,00.

$2 \times 10,00 = 2.800 \text{ m}^3$, przyjęto za $1 \text{ m}^3 - 25 \text{ zł.} = 70.500 \text{ zł.}$

a zatem $70.500 \times 0,50$ 35.250 zł.

II. Budynek mieszkalny (willa)

Budynek jednopiętrowy podpiwniczony ze strychem, fasada tynkowa, dach płaski kryty papą. Stropy wewnętrzne drewniane, okna podwójne, podłogi drewniane, oświetlenie elektryczne, kanalizacja i wodociągi na miejscu. Stan budynku średni, wiek budynku okrągłe 30 lat. Zużycie – okr. 30%.

Rozmiary: 14,45 x 11,23 + 12,60 x 5,70

$\times 9,50 = 2.220 \text{ m}^3$.

Przyjmuje się za $1 \text{ m}^3 - 35 \text{ zł.} = 77.700 \text{ zł.}$

Zużycie: $77.770 \times 0,30$ 54.390 zł.

III. Oficyna

Budynek masywny, przebudowany, kryty dachem płaskim pod papą, zewnętrznie tynkowany niepodpiwniczony. Ogólne wykonanie zwykłe. Stan budowy lichej, wiek budynku 50 lat, zużycie około 50%.

Rozmiary:

$$5,50 \times 7,00 \times 4,00 = 154 \text{ m}^3$$

$$\text{Przyjmuje się za } 1 \text{ m}^3 - 30 \text{ zł.} = 154 \times 30 = 4.620 \text{ zł.}$$

$$4.620 \times 0,50 - \qquad \qquad \qquad 2.310 \text{ zł.}$$

IV. Parkan

Parkan masywny z cegły palonej, nietynkowany, wysoki około 2,50 m, stan średni, wiek 50 lat, zużycie 50%.

$$\text{Rozmiary: okr. 20 mtr. Za 1 mtr. Przyjmuje się } 30 \text{ zł.} = 20 \times 30 = 600 \text{ zł.}$$
$$= 600 \times 0,50 = 300 \text{ zł.}$$

V. Parcela

Dokładnych rozmiarów nie posiada tutaj. Wydział. Rozmiary przyjęto na mocy istniejącego planu sytuacyjnego = $40,00 \times 50,00 = 2.000 \text{ m}^2$.

Parcela 40% wielkości stanowi ogród kwietny.

$$\text{Przyjmuje się za } 1 \text{ m}^2 \text{ parceli } 7 \text{ zł.} - 14.000 \text{ zł.}$$

Ogólna wartość do punktu I., II., III., IV. i V. 106 000 zł.

Chełmża, dnia 30. III. 1931 r.

[podpis nieczytelny]
Budowniczy miejski

[podpis nieczytelny]
Sekretarz policyjny.